

A Z Orbai fiókszék mindössze 17 falvat számlált, mégis a Háromszék e kicsiny csücske adta nekünk Zágonyi Mikos Kelemen és Kőrösi Csoma Sándort. Csoma Sándor születése táján nehéz időköt éltek a székelyek. Nemcsak a Nemere tépázta földjüket, hanem Mária Terézia törvénytörő rendeleete és az 1764-es kegyetlen siculicidium óta nehéz és méltánytalannak érzett katonai szolgálat is nyomorította őket. Asszonyok, özvegyek, vergődtek a gazdasággal, míg a férjeből, fiakból újabb meg újabb seregeket állítottak, hosszú, idegenben töltött szolgálataira, vérontásra. Kőrös tiszta székely falu volt, lakói reformátusok. A kőrösi nép a zord időkben is föltalálta magát: földjéből megélni nem tudván, híves szitáival a Habsburg-birodalom legtávolabbi vidékeiig is eljutott.

Kőrösi Csoma Sándor anyja, Csoma Andráshatárőrkatonája. Édesanyja Getse Krisztina. Sándor a hét gyerek közül hatodiknak született e tájra a szorgos, ügyes nép közé, 1784. március végén. Talán már szülőfalujában bomladozott lelkében a szándék, hogy fölkeresi a magyarok őshazáját. A székelyek hun származástudatának mindenképpen jelentős szerepe lehetett indulásában. „Csillagos esteiken még ma is dúdolnak fogatlan nótafák soha nem is hallott ósrégi nótákat a nagy Attiláról, s szépséges párjáról, Réka királyasszonyról... még ma is mesélnek befontalt üstökű öreg hunok csodálatos meséket a hadak útjáról, halott vitézeikről, akikkel Csaba vezér kiment nagy Görögországba, és akiket ma is, másfél ezer esztendő után is visszavárnak még az ő hű fiait” — így ír Kós Károly a székelyek hun származásmondáinak elevenségéről.

1799-ben a nagy hírnagyenyedi református Bethlen-kollégiumba került oda, ahol előtte tanult Bod Péter, Bolyai Farkas és Benkő József, később pedig Kemény Zsigmond, Barabás Miklós, Nagy Imre szögödi festő, Áprily Lajos meg Sütő András. „Ez a kicsi város az erdélyi hagyományosság városa. A történelmi le-

„...él minden jobb magyarnak lelkében...”

Kőrösi Csoma Sándor emlékezete

vegőnek ez a nagyobb sűrűsége, ez az erős múlt-íz fogja meg azt, akit sorsa a lélek fogékony korában esztendőkre ideplántált” — idézi Vita Zsigmond Áprily Lajost a költőről írott monográfiájában. A kollégium megerősíti benne a magyarok hun származásába vetett hitét. Általánosan elterjedt vélemény volt ez abban az időben itthon és külföldön. Ennek az eszmének szószólója Hegedűs Sámuel is, Csoma enyedi tanára.

Az eredetileg Gyulafehérvárott alapított kollégium a Rákóczi-szabadságharc alatt leég újjáépítésében a külföldi protestánsok is hathatósan segítenek. Egy ezzel kapcsolatos angol alapítvány révén jut el Csoma Sándor 1816-ban arra a híres egyetemre, ahol annyi jeles magyar tanult, és ahol Bolyai Farkas bensőséges barátságot kötött Gausszal. Csoma itt főleg Biblia exegezissel foglalkozik, és arabot tanul Eichhorn professzornál, de — föltehetőleg főleg az utolsó évben — készül ázsiai útjára is. A magyarok egyik jelentős török népcsoporttól kapott nevének, az *onugor* népnévként — amelyből többek között *Ungar* nevünk is származik — *ugor* elemét akkor tájt, tévesen, kapcsolatba hozták a Nyugat-Kínában élő *ujgurokkal*. Őket akarja Csoma felkeresni.

Hiába jelent meg Sajnovics *Demonstrációja* a lapp-magyar nyelvrokonságról 1770-ben, Gyarmathi *Affinitása* több finnugor nyelv rokonságáról 1799-ben, hiába emelkednek ki ők koruk zürzavarából, „kortársaik számára azonban csak egyek voltak a vitában részt vevők közül” — állapítja meg a finnugor nyelvtudomány megalapítójáról Róna-Tas András.

Lehet, hogy Kőrösi Csoma Sándor nem is ismerte e műveket. Pedig, ha ismeri és elfogadja, talán másfelé indult volna. Am ki tudja, hogy úgy célhoz ért volna-e, ki tudhatja, hogy másfelé indulva, a meglevő emberfeletti szorgalmához társuló véletlen szerencse tette volna-e őt olyan, „Amerika” fölfedezőjévé, mint így tette a tibeti irodalom Kolumbuszává. Vagy egyáltalán, indulhatott volna-e másfelé? Hiszen Göttingából visszatérve, először szláv nyelveket tanul, de amikor kiderül, hogy Odessza—Moszkva—Irkutsk irányában zárva az út előtte. Bukaresten át Filippopoliszba megy, ezután a pestis elől Alexandriába menekül, hosszas hanyattatás után jut el Buharába, innen háborús veszély űzi tovább Indiába, ahol Moorcroft brit kormányügynök a tibeti nyelvre irányítja figyelmét. Teljesen magára hagyatva él tibeti buddhista kolostorokban 1823-tól, majd szerény apáncsal brit szolgálatba áll, és vállalja a tibeti nyelv és irodalom beható tanulmányozását. Ez a tizenkét évig elhúzódozó, váratlan szenvedésekkel és alig hihető lemondásokkal teli kitérő végül is nem jelent céljától való elkalandozást, mert a csaknem teljesen ismeretlen tibeti nyelvet az uigurral is rokonították, így tehát — úgy mond — a magyarnak is lehet rokona. (Ma már jól tudjuk, hogy az uigurok egy török nép, így nyelvtanilag a magyarnak sem rokonai, a tibeti pedig legfőképpen a kínai-val áll rokonságban. Kőrösi Csoma tehát az uigurokra vonatkozó adatokat keres és talál a tibeti forrásokban. Kiadja az új tudományt teremtő tibeti szótárát és tibeti nyelvtanát. Még néhány évig az in-

diai nyelveket tanulmányozza, és próbálja rokonítani azokat is a magyarral, majd újra útra kel, hogy végre, Tibetben át eljusson az uigurok földjére. 58 évesen — mint addig is mindig —, gyalog indul, de maláriát kap az útját álló mocsárban, amelyből ugyan kivergődik, de a láz 1842. április 11-én végez vele. Halála előtti utolsó szavaival a magyarok eredetéről alkotott véleményét fejezte.

Kőrösi Csoma Sándor rossz nyomon indult, és nem is ért célba. Mégis, *alapjában* különbözik a „delibabos”, vagyis tudománytalan nyelvészkedőktől. Nagyenveden elmélyülten tanulmányozta az ókori klasszikusokat, majd a kor legmagasabb tudományos színvonalát képviselő esztemek egyikére ment tanulni, így kiváló filológiai képzettségre tett szert. Jelentősége kolumbuszi. Kétszeresen is új világ felé nyitott utat: a tibeti kultúra felé, és megnyitotta az újkori őshazakereső magyarok sorát is. A magyar Kelet-kutatás is *alapjaiban* és céljában különbözik a gvarmatosítók, a területhódítók, a konkvisztádorok, a hittérítők, a tüzes vízzel csencselők, a beolvasztók és eltiprók Kelet-kutatásától. A magyar tudósokat mindig a testvérekérés vágya vezérelte. A Regulyknak, a Vámbéryknak, a Diószegiknek példaképe is Kőrösi Csoma Sándor emberi magatartása. Széchenyi írta: „...él minden magyarnak lelkében...” A buddhisták százmilliókat kitevő világa is szerénysége, önmegtagadása, egész személyisége miatt tiszteli őt: tudományos érdemeiért és emberi erényeiért avatták buddhista szentté Tokióban.

Emlékét azonban még ennél is sokkal nagyobb erő is őrzi. A világ két végén: Háromszékben és Tibetben népköltészetébe szöve, elidegeníthetetlenül magáénak tartja két, rideg sorú nép. Szülőföldjén 1857-ben jeeveztek le egy népmesét a szegény székely fiáról, aki jutalmul a királytól egy olyan könyvet kapott, amelyből bármelyik nyelvet egy nap alatt meg tudta tanulni.

TORMA JÓZSEF

Restaurátorok

Régi emlékek gyógyítói. A régész-ásója által kivetett csonttöredékek, edényserepek, használati és dísz tárgyak maradványai éppúgy a „gyógyító” kezek és eszközök munkájára várnak, mint a sérült szobrok, károsodott festmények, foszló viseletek, kopott tárgyak. A szegedi Móra Ferenc Múzeum restaurátorműhelyeiben is rengeteg megmentésre és megújulásra váró emlék sorakozik a raktárak mélyén. Valamennyi elődeink kezenyomát őrzi, életmódjáról, mindennapi cselekedeteiről hoz híradást. Nem mindegy, élvezni tudjuk-e ezeket a távoli üzeneteket. A megőrzés nagyszerű feladata jutott e szép szakma kiváló művelőinek. A szegedi restaurátorok műhelyében Nagy László járt fényképezőgéppel.

